

wości człowieka. Trudno w tej chwili powiedzieć, w jakim stopniu obecny i przyszłe etapy badań odmienią rozumienie osobowości w kategoriach pięciu głównych cech.

BIBLIOGRAFIA

- Ashton, M. C., Lee, K. (2005). Honesty-humility, the Big Five-Factor Model. *Journal of Personality*, 73, 5, 1321-1353.
- Barrick, M. R., Mount, M. K., Judge, T. A. (2001). Personality and performance at the beginning of the New Millenium: What do we know and where do we go next? *Personality and Performance*, 9, 9-30.
- Costa, P. T. jr, Widiger, T. A. (red.) (2002). *Personality disorders and the Five Factor Model of Personality*. Washington: American Psychological Association.
- Goldberg, L. R. (1982). From ace to zombie: Some explorations in the language of personality. W: C. D. Spielberger, J. N. Butcher (red.), *Advances in personality assessment* (t. 1, s. 203-234). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Pervin, L. A., Oliver, O. P. (1999). *Handbook of personality: Theory and research*. New York, NY: Guilford Press.

Sławomir Jarmuż
Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
Wydział Zamiejscowy we Wrocławiu

PIĘCIOCZYNNIKOWY MODEL OSOBOWOŚCI A NARZĘDZIA POMIARU WIELKIEJ PIĄTKI

Z wielką uwagą przeczytaliśmy artykuł Piotra Szaroty pt. *Wielka Piątka – stare problemy, nowe wątpliwości* na temat obiekcji Autora dotyczących uniwersalności modelu *Big Five*. Rzeczywiście, nie brak w literaturze głosów polemicznych. Jedni badacze optują za koniecznością zwiększenia liczby czynników do sześciu, a nawet ośmiu, inni dowodzą, że w kulturach zamkniętych, np. wśród plemion afrykańskich, można odnaleźć tylko jeden czynnik osobowości. Jeszcze inni znawcy zagadnienia uważają, że pewne cechy osobowości są tak ściśle związane z kulturą i językiem, że model Wielkiej Piątki nie jest reprezentatywny, np. w kulturze chińskiej albo w szerszym rozumieniu – w kulturze azjatyckiej.

Chcielibyśmy jednak stanąć w obronie modelu pięcioczynnikowego, który – jak większość modeli i teoretycznych konstruktów – jest pewnego rodzaju kompromisem pomiędzy spojrzeniem na osobowość człowieka i sposobem jej pomiaru oraz opisu. Swoje uwagi chcielibyśmy poprzeć kilkuletnimi badaniami empirycznymi, prowadzonymi różnymi metodami – od wersji powszechnie stosowanej w diagnostyce psychologicznej, tj. NEO-PI-R (Costa, McCrae, 1992a – tłum. Siuta, 1999) poprzez wersję obrazkową NFFI (Ostendorf, Sommer, Weber, 2003; tłum. Klinkosz, 2005) po wersję kliniczną SIFFM (Trull, Widiger, 1997; tłum. Klinkosz, 2006).

Autor przedstawia w artykule krótki przegląd historii badań nad modelami czynnikowymi osobowości, z konieczności oszczędny w swej objętości. Rzeczywiście koncepcja Wielkiej Piątki od mniej więcej dwóch dziesięcioleci dominuje w psychologii osobowości w obszarze teorii cech. Obejmuje ona pięć wymiarów osobowości: Neurotyczność, Ekstrawersję, Otwartość na doświadczenia, Ugodowość i Sumienność. Na przestrzeni ostatniego półwiecza wielu badaczy dokonywało analiz psychometrycznych (głównie czynnikowych) na różnych próbach badawczych, aby w konsekwencji otrzymać pięć podstawowych wymiarów osobowości.

Autor wymienia najważniejszych badaczy, którzy w wyniku psychometrycznych zabiegów otrzymali pięcioczynnikową strukturę osobowości: Tupesa i Christal (1961) – analizujących osiem prób badawczych, Normana (1963), który zaproponował nazwy dla uzyskanych z analiz czynników: Surgencja, Ugodowość, Sumienność, Stabilność emocjonalna oraz Kultura (Otwartość na doświadczenia), a także Goldberga (1981). W ostatnich badaniach przełomu lat osiemdziesiątych i dwudziestych XX wieku według teoretycznych założeń podejścia leksykalnego, czynnikowe koncepcje struktury osobowości Eysencka i Cattella stawały się niewystarczające do opisu intraindywidualnych i interindywidualnych różnic. Dlatego nie może dziwić polemika prowadzona przez wiele lat na łamach periodyków naukowych i w literaturze psychologicznej. Zagadnieniem podstawowym stało się znalezienie odpowiedzi na pytanie: jaka liczba czynników (wymiarów) jest wystarczająca do klarownego i wyczerpującego opisu osobowości? Znamienne tytuły publikacji, takie jak *Wymiary osobowości: 16, 5 lub 3?* (Eysenck, Eysenck, 1991), *Czynniki wyższego rzędu: „Wielka Piątka” czy „Gigantyczna Trójka”?* (Matthews, Deary, 1998; Zuckerman i in., 1991), są najlepszym przykładem tych dysput. Coraz większa liczba badaczy była skłonna przyjąć za najlepszy i satysfakcjonujący model oparty na tzw. Pięciu Wielkich Czynnikiemach, zaproponowany przez Costę i McCrae (1992a).

Wiele badań potwierdziło, że pięć czynników jest optymalną liczbą opisu osobowości, choć trzeba pamiętać, że interpretacja struktury *Big Five* różniła się u niektórych badaczy, i to czasem znacznie. Dla jednych inna była tylko nazwa poszczególnych czynników (Fiske, 1949; Norman, 1967; Borgatta, 1964; Cattell, Butcher, 1958; Guilford, 1975; Digman, 1988; Hogan, 1986; Costa, McCrae, 1985; Peabody, Goldberg, 1989; Buss, Plomin, 1984; Tellegen, 1985; Lorr, 1986 – za: Krahe, 1992, s. 44-45), dla drugich, jak np. Amelanga i Borkenau (1982), Boyle'a (1989), Zuckermana ze współpracownikami (1991), nie tylko nazwy czynników różniły się od zaproponowanych przez Costę i McCrae, ale ponadto niektóre skale ujemnie korelowały ze skalami oryginalnymi (Ugd, Sum; zob. Ostendorf, Angleitner, 1992, s. 76-77). Byli i tacy psychologowie, którzy skłonni byli opowiadać się za przyjęciem dodatkowego, szóstego czynnika, zwanego *inteligencją*, co oczywiście modyfikowało definicję czynnika piątego (Mądrzycki, 1996, s. 41). Mimo wszelkich różnic w podejściu do tego zagadnienia, model FFM (Five-Factor Model) na zawsze zapisał się w teorii psychologii (John, Roberson, 1993; Dollinger i in., 1996; Borkenau, Ostendorf, 1998).

Wiele wątpliwości co do słuszności pięcioczynnikowego modelu osobowości (*Big Five*) może rozwiązać odwołanie się do leksykalnych badań Allporta i Odberta (1936). To oni bezpośrednio przyczynili się do odkrycia pięciu nadrzędnych czynników osobowości. Wyłonili ze *Słownika Webstera* około 18 tysięcy terminów, które mogły być przydatne do opisu osobowości, odwołując się hipotezy leksykalnej sformułowanej przez Cattella. Dalsze analizy Cattella czy Goldberga (zob. John, Goldberg, Angleitner, 1984) miały na celu redukcję słów listy. Natomiast analizy struktury języka miały pomóc w odkryciu struktury osobowości. Tak powstała tradycja leksykalna w psychologii (HLEX) zakładająca, że dużą część różnic indywidualnych w funkcjonowaniu człowieka można ująć jako pojedyncze określenia w niektórych, a nawet we wszystkich językach świata. Dlatego dokonywanie analizy językowej od strony treści powinno ujawnić strukturę osobowości. W analizie leksykalnej najwięcej określiń dotyczyło ekstrawersji i ugodowości, natomiast w analizie czynnikowej pierwszym wymiarem była Neurotyczność, a drugim Ekstrawersja.

W 1989 roku Robert McCrae i Paul Costa (1989b), a następnie R. McCrae i Olivier John (1992) uznali model *Big Five* za uniwersalną strukturę osobowości, wspólną dla ludzi różnych kultur i grup językowych. Potwierdziły to liczne badania, także ostatnie, prowadzone w 50 krajach świata (zob. McCrae, Sękowski, Klinkosz, 2005).

Równolegle jednak trwały dyskusje w obszarze tradycji leksykalnej (John, Angleitner, Ostendorf, 1988) dotyczące znaczenia pojedynczych terminów – np. przymiotniki czy rzeczowniki – służących do adekwatnego opisu osobowości. Niektórzy badacze, jak Hogan (1986) czy McCrae i John (1991), twierdzili, że podejście leksykalne dotyczy bardziej struktury języka niż struktury osobowości (za: Johnson, 1994). Trudno rozsądzić, która grupa badaczy ma słuszość; niezaprzeczalnie jednak nie można odmówić twierdzeniu, że podejście leksykalne w psychologii jest jak najbardziej uprawomocnione licznymi badaniami i analizami.

Trudno spierać się z Autorem artykułu co do zasadności kryteriów stosowanych w analizie czynnikowej. Prawdą jest, że kryterium wyboru liczby czynników do analizy nie jest do końca obiektywne, a test usypiska Cattella (*scree test*) mało dokładny. Nadto założenie o ortogonalności czynników również jest sprawą umowną (założenie aprioryczne).

Badania prowadzone w Katedrze Psychologii Różnic Indywidualnych KUL w latach 2004-2007 kilkoma kwestionariuszami 5PF (w tym wersją kliniczną oraz wersją niewerbalną, obrazkową) potwierdziły równoważność modelu Wielkiej Piątki w populacji polskiej. Spójność wewnętrzna (*alfa* Cronbacha) dla poszczególnych czynników zawierała się od 0,84 do 0,94 dla polskiej wersji NEO-PI-R; dla NFFI – w przedziale od 0,65 do 0,79 oraz od 0,70 do 0,83 dla SIFFM (zob. Klinkosz, 2007) i była zadowalająca. Także struktura czynnikowa trzech polskich wersji kwestionariuszy NEO została odwzorowana na poziomie satysfakcjonującym. Analiza czynnikowa metodą głównych składowych z rotacją Varimax ujawniła pięć głównych czynników w grupie 100 studentów, we wszystkich trzech kwestionariuszach NEO (zob. tabela 1). Ładunki czynnikowe są wysokie i wskazują na adekwatność pięciu czynników w polskich wersjach NEO-PI-R, NFFI oraz SIFFM w stosunku do wersji amerykańskiej.

Ponadto badania prowadzone przez A. E. Sękowskiego i W. Klinkosza oraz z R. McCrae i innymi badaczami za pomocą testów: NEO-PI-R2 oraz NCS (wersja z listą przymiotnikową dwubiegunową) potwierdziły uniwersalność modelu *Big Five* w 49 kulturach świata. Jest to poważny argument w dyskusji, przemawiający na korzyść uniwersalności kulturowej modelu Wielkiej Piątki. Obecnie prowadzone są badania mające potwierdzić uniwersalność modelu *Big Five* także w odniesieniu do młodzieży w wieku 12-17 lat (McCrae, de Fruyt, Sękowski, Klinkosz i in., 2007).

Tabela 1. Struktura czynników w NEO-PI-R, NFFI oraz SIFFM w próbie polskich studentów

	N	E	O	U	S
NEO-PI-R					
Neurotyczność	0,78	-0,40			
Ekstrawersja		0,86			
Otwartość na doświadczenia			0,85		
Ugodowość				0,84	
Sumienność					0,90
NFFI					
Neurotyczność	0,81				
Ekstrawersja		0,81			
Otwartość na doświadczenia			0,77		
Ugodowość				0,83	
Sumienność					0,84
SIFFM					
Neurotyczność	0,76	-0,41			
Ekstrawersja		0,87			
Otwartość na doświadczenia			0,78		
Ugodowość				0,83	
Sumienność					0,89

$N = 100$, samoopis, wyniki surowe. Nasylenie głównych składowych: ładunki o wartości mniejszej od wartości bezwzględnej $r = 0,40$ pominięto, natomiast o wartości $r > 0,50$ wyszczególniono pismem półgrubym. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; N – Neurotyczność, E – Ekstrawersja, O – Otwartość na doświadczenia, U – Ugodowość, S – Sumienność.

Przyczyn trudności uznania kulturowej uniwersalności modelu Wielkiej Piątki można doszukiwać się właśnie w tradycji leksykalnej. Jedną z metod adaptacji testów polega na wiernym tłumaczeniu oraz tłumaczeniu zwrotnym wersji oryginalnej na język danego kręgu kulturowego i na porównaniu tłumaczenia rodzimego z oryginałem. Skoro różnice indywidualne są kodowane w języku i odnoszą się do względnie stałych atrybutów człowieka – jak słusznie przypomina Autor – wydaje się, że lepszym argumentem przemawiającym za uznaniem uniwersalno-

ści kulturowej modelu 5BF jest przygotowanie osobnej taksonomii w każdym języku, a następnie – na tak zebrany materiał – przeprowadzenie stosownych analiz czynnikowych. Współcześnie wzorcową taksonomię, złożoną z 830 przymiotników w języku niemieckim, przygotował Ostendorf (zob. Ostendorf, 1994). Trudno jest oddać znaczenie przymiotników w adaptacji w stosunku do wersji oryginalnej i jednocześnie uzyskać zadowalające dane psychometryczne skal przymiotnikowych ze względu na różnice kulturowe. Przekonali się o tym Sękowski i Klinkosz w pracy nad przekładem Interpersonalnych Skal Przymiotnikowych (IAS-R) J. S. Wigginsa. Pomimo że analiza czynnikowa potwierdziła analogiczną liczbę ośmiu skal polskiej wersji IAS-R, to jednak lokalizacja kątowna tychże skal w przestrzeni modelu kołowego (*circumplex*) odbiegała od założonej (zob. Klinkosz, 2004). Można się w tym miejscu zgodzić z opinią Drwala (1990), że niejednokrotnie łatwiej jest skonstruować polski test do mierzenia takiej samej zmiennej, niż adaptować wersję obcojęzyczną.

Ostatnią kwestią podnoszoną przez Autora jest zastosowanie kwestionariuszy NEO w diagnostyce psychologicznej. Kwestionariusze NEO – jak każdy test psychologiczny – mają swoje ograniczenia; wynika to bezpośrednio ze specyfiki konstruowania testu oraz ze sposobu jego wypełniania przez respondentów. Nie można jednak żądać, aby jedną metodą diagnozować wszystkie interesujące badacza aspekty funkcjonowania człowieka. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby brakujące dane z opisu respondenta – jak np. motywację czy system wartości – zbadać za pomocą innych metod pomiaru psychologicznego, np. Kwestionariusza Motywacji Osiągnięć H. Schulera i M. Prochaski (tłum. Sękowski, Klinkosz, 2005) czy testem Rokeacha.

Mimo gwałtownych polemik, jakie w opinii Autora niesie liczba czynników modelu Wielkiej Piątki czy też spójności czynnika Neurotyczność, badania niemieckie na przestrzeni 16 lat pokazują, że to właśnie czynnik N jest najbardziej stabilny czasowo (Angleitner, Ostendorf, 2003).

Wydaje się, że również przydatność kwestionariusza NEO-PI-R w selekcji zawodowej, a ściślej wersji nie mającej czynnika Neurotyczność, czyli NEO-4 (Costa, McCrae, 1998 – tłum. Klinkosz, 2004), jest większa, niż się powszechnie uważa. Narzędzie NEO-4 jest krótsze i może być bardziej przydatne dla niektórych celów. Jak uważają Costa ze współpracownikami (zob. Costa, McCrae, Holland, 1984 – za: Costa, McCrae, 1998) niektóre osoby mogą chcieć chętniej omawiać swoje profile osobowościowe podczas warsztatów lub w otoczeniu grupy, jeśli nie muszą podawać informacji na temat swojej stabilności emocjonalnej.

Badania zainteresowań zawodowych pokazują, że Neurotyczność nie jest w sposób istotny związana z zainteresowaniami, a więc wyniki w skali N nie wniosłyby wiele do dziedziny poradnictwa zawodowego. Badania prowadzone przez Klin-kosza i J. Iskrę potwierdzają, że cztery domeny oceniane przez NEO-4 odpowia-dają czterem preferencjom mierzonym za pomocą Wskaźnika Typu Osobowości Myers-Briggs (MBTI, Myers, McCaulley, 1985) – narzędzia powszechnie uży-wanego w psychologii organizacji i doskonalenia zawodowego. Wyniki analiz ukazują relacje pomiędzy cechami osobowości według modelu Wielkiej Piątki oraz typologicznym systemem według Myers-Briggs (zob. tabela 2). Podobne wskaźniki korelacji uzyskali między innymi Spurrison i Gordy (1994), McDonald i współautorzy (1994), Furnham (1996) czy McCrae i Costa (1989a).

Tabela 2. Korelacje r Pearsona pomiędzy domenami NEO-PI-R a skalami typów MBTI w próbie polskich studentów

Myers-Briggs Skale typów	NEO-PI-R Domena				
	N	E	O	U	S
Ekstrawertywny	-0,34***	0,77***	0,21**	-0,10	-0,07
Introwertywny	0,33***	-0,79***	-0,20**	-0,15*	0,06
Zmysłowy	0,09	-0,20**	-0,60***	0,03	0,28***
Intuitywny	-0,02	0,15*	0,49***	-0,09	-0,41***
Analityczny	-0,26***	-0,06	-0,19**	-0,48***	0,19**
Wartościujący	0,28***	0,04	0,18*	0,38***	-0,29***
Racjonalny	0,08	-0,24**	-0,33***	0,21**	0,60***
Receptywny	-0,12	0,29***	0,34***	-0,18**	-0,59***

$N = 199$, samoopis, wyniki surowe. Korelacje o wartości bezwzględnej $r > 0,35$ wyszczególniono pismem półgrubym. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; dla NEO-PI-R: N – Neurotyczność, E – Ekstrawersja, O – Otwartość na doświadczenia, U – Ugodowość, S – Sumienność.

*

Model Wielkiej Piątki nie wyczerpuje wszystkich możliwości opisów osobowości, może być jednak uważany jako komplementarny do opisów niecechowych, jak na przykład systemu typologicznego Myers-Briggs. Chociaż ist-

nieje różnica pomiędzy na przykład stylami osobowości według modelu Wielkiej Piątki (NEO-4) a teoretycznym systemem typologicznym Myers-Briggs, obliczenia korelacji pomiędzy wynikami w skalach MBTI (traktowanych jako skale ciągłe) oraz wynikami w domenach NEO-PI-R wskazują zbieżność wyników w poszczególnych skalach MBTI i czterech domenach NEO-PI-R – z wyjątkiem domeny Neurotyczności (zob. Furnham, 1996). Powyższe współzależności potwierdzają, że model Wielkiej Piątki posiada dużą uniwersalność międzykulturową oraz szerokie zastosowanie nie tylko w obszarze badań naukowych, ale również w poradnictwie zawodowym (NEO-4) i w badaniach klinicznych (SIFFM).

BIBLIOGRAFIA

- Allport, G. W., Odbert, H. S. (1936). Trait names: A psycho-lexical study. *Psychological Monographs*, 47 (cały nr 211).
- Amelang, M., Borkenau, P. (1982). Über die faktorielle Struktur und externe Validität einiger Fragebogen-Skalen zur Erfassung von Dimensionen der Extraversion und emotionalen Labilität. *Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie*, 3, 119-146.
- Angleitner, A., Ostendorf, F. (2003). *NEO-PI-R. NEO-Persönlichkeitsinventar nach Costa und McCrae, Revidierte Fassung*. Göttingen: Hogrefe Verlag.
- Borkenau, P., Ostendorf, F. (1998). The Big Five as States. How Useful Is the Five-Factor Model to describe Intraindividual Variations over Time? *Journal of Research in Personality*, 32, 202-221.
- Boyle, G. J. (1989). Re-examination of the major personality-type factors in the Cattell, Comrey and Eysenck Scales: Where the factor solutions by Noller et. al. Optimal? *Personality and Individual Differences*, 10, 1289-1299.
- Costa, P. T., McCrae, R. R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 668-678.
- Costa, P. T., Jr., McCrae, R. R., Holland, J. L. (1984). Personality and vocational interest sin an adult sample. *Journal of Applied Psychology*, 69, 390-400.
- Costa, P. T., Jr., McCrae, R. R. (1992a). *Revised NEO Personality Inventory Manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Costa, P. T., Jr., McCrae, R. R. (1992b). Trait psychology comes of age. W: T. B. Sonderegger (red.), *Nebraska Symposium on Motivation: Psychology and Aging* (s. 169-204). Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Costa, P. T., Jr., McCrae, R. R. (1998). *Manual Supplement for the NEO 4*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Costa, P. T., McCrae, R. R., Dye, D. A. (1991). Facet scales for Ageeableness and Conscientiousness: A revision of the NEO Personality Inventory. *Personality and Individual Differences*, 12, 887-898.
- Dollinger, S. J., Leong, F. T. L., Ulicni, S. K. (1996). On traits and values: With special reference to Openness to experience. *Journal of Research in Personality*, 30, 23-41.

- Drwal, R. L. (1990). Problemy kulturowej adaptacji kwestionariuszy osobowości. W: A. Ciechanowicz (red.), *Kulturowa adaptacja testów* (s. 115-138). Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne.
- Eysenck, H. J., Eysenck, M. W. (1991). Dimensions of Personality: 16, 5 or 3 – criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences*, 12, 733-790.
- Finn, S. (1997). *Origins of media exposure: Linking personality traits to TV, radio, print, and film use* (Unpublished manuscript, Robert Morris College).
- Fiske, D. W. (1949). Consistency of the factorial structure of personality rating from different sources. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 44, 329-344.
- Furnham, A. (1996). The big five versus the big four: The relationship between the Myers-Briggs Type Inventory (MBTI) and the NEO-PI Five Factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 21, 303-307.
- Goldberg, L. R. (1981). Language and individual differences: The search for universals in personality. W: C. D. Spielberger, J. N. Butcher (red.), *Advances in personality assessment* (vol. 1, s. 203-234). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Hogan, R., Jones, W. H. (1986) (red.), *Perspectives in personality: A research annual*, vol. 1. Greenwich, CT: JAI Press.
- John, O. P., Angleitner, A., Ostendorf, F. (1988). The lexical approach to personality: A historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality*, 2, 171-203.
- John, O. P., Goldberg, L. R., Angleitner, A. (1984). Better than alphabet: Taxonomies of personality-descriptive terms in English, Dutch and German. W: H. Bonarius, G. VanHeck, N. Smidt (red.), *Personality psychology in Europe – theoretical and empirical development* (s. 83-100). Lisse, the Netherlands: Swets & Zeitlinger.
- John, O. P., Robins, R. W. (1993). Gordon Allport father and critic of the Five-Factor Model. W: K. Craik (red.), *Fifty years of personality psychology*. New York: Plenum Press.
- Johnson, J. A. (1994). *Multimethod replication of the AB5C model of personality traits* (mps, 1-8, DuBois, Pennsylvania State University).
- Klinkosz, W. (2004). Interpersonalne Skale Przymiotnikowe (IAS-R). Polskie tłumaczenie kwestionariusza Jerrego S. Wigginsa. *Przegląd Psychologiczny*, 47, 4, 379-393.
- Klinkosz, W. (2005). *Suplement do Instrukcji do NEO 4* (mps, Katedra Psychologii Różnic Indywidualnych KUL). Tłumaczenie w: P. T. Costa, R. R. McCrae (red.) (1998), *Manual Supplement for the NEO 4*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Klinkosz, W. (2006). *Ustrukturyzowany wywiad dla Modelu Pięcioczynnikowego. Broszura wywiadu (SIFFM)* (mps, Katedra Psychologii Różnic Indywidualnych KUL). Tłumaczenie w: T. J. Trull A., Widiger (red.) (1997), *Structured Interview for the Five-Factor Model of Personality (SIFFM)*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Klinkosz, W. (2007). *Big Five measures: An investigation of the relationship among three measures of the five-factor personality structure* (plakat prezentowany podczas The 13th Biennial Meeting of the International Society for the Study of Individual Differences (ISSID), Giessen, Niemcy, 22-27 lipca).
- Krahe, B. (1992). *Personality and social psychology. Toward a synthesis*. London–Newbury Park–New Delhi: Sage Publications.
- Mądrzycki, T. (1996). *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*. Gdańsk: GWP.

- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs Type Indicator from the perspective of the five-factor model. *Journal of Personality*, 57, 17-40.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr. (1989a). Reinterpreting the Myers-Briggs Type Indicator from the perspective of the five-factor model. *Journal of Personality*, 56, 586-595.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr. (1989b). The structure of interpersonal traits: Wiggins's circumplex and the Five-Factor Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 17-40.
- McCrae, R. R., John, O. P. (1992). An introduction to the Five-Factor Model and its applications. *Journal of Personality*, 60, 175-215.
- McCrae, R. R., Terracciano, A., Khoury, B., Nansubuga, F., Knežević, G., Djuric Jovic, D., Ahn, H., Ahn, C., De Fruyt, F., Gülgöz, S., Ruch, W., Arif Ghayur, M., Avia, M. D., Sánchez-Bernardos, M. L., Rossier, J., Dahourou, D., Fischer, R., Shakespeare-Finch, J., Yik, M. S. M., Smith, P. B., Angleitner, A., Ostendorf, F., Halim, M. S., Hřebíčková, M., Martin, T. A., Sineshaw, T., Sekowski, A., Klinkosz, W., Prentice, G., McRorie, M., Flores-Mendoza, C., Shimonaka, Y., Nakazato, K., Mastor, K. A., Barbaranelli, C., Alcalay, L., Simonetti, F., Pramila, V. S., Falzon, R., Lauri, M. A., Borg Cunen, M. A., Calleja, S. S., Pedroso de Lima, M., Bratko, D., Maruđiä, I., Allik, J., Realo, A., Abdel Khalek, A. M., Alansari, B. M., del Pilar, G. E. H., Ojedokun, A. O., Munyae, M., Budzinski, L., Oishi, S., Diener, E., Chittcharat, N., Wang, L., Beer, A., Humrichouse, J., Mortensen, E. L., Jensen, H. H., Jónsson, F. H., Ficková, E., Adamovová, L., Rus, V. S., Podobnik, N., Diaz-Loving, R., Leibovich, N. B., Schmidt, V., Reátegui, N., Brunner-Sciarrà, M., Ayeart, L. E., Trobst, K. K., Matsumoto, D., Neubauer, A., Porrata, J., Rolland, J.-P., Petot, J. M., Camart, N. (2005). Universal features of personality traits from the observer's perspective: Data from 50 cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 547-561.
- McDonald, D. A., Anderson, P. E., Tsagarakis, C. I., Holland, C. J. (1994). Examination of the relationship between the Myers-Briggs Type Indicator and The NEO Personality Inventory. *Psychological Reports*, 74, 339-344.
- Myers, I. B. (1962). *The Myers-Briggs Type Indicator Manual*. Princeton, NJ: Educational Testing Service.
- Myers, I. B., McCaulley, M. H. (1985). *Manual: A guide to the development and use of the Myers-Briggs Type Indicator*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 574-583.
- Norman, W. T. (1967). *2800 personality traits and descriptors: Normative operating characteristics for a university population*. Ann Arbor: Department of Psychology—University of Michigan.
- Ostendorf, F. (1994). Zur Taxonomie deutscher Dispositionsbegriffe. W: H. Hager, M. Hasselhorn (red.), *Handbuch deutschsprachiger Wortnomen* (s. 382-411). Goettingen: Hogrefe.
- Ostendorf, F., Angleitner, A. (1992). On the generality and comprehensiveness of Five-Factor model of personality: Evidence for five robust factors in questionnaire data. W: G. V. Capra, G. L. VanHech (red.), *Modern personality psychology: Critical reviews and new directions* (s. 73-109). Chichester: Wiley.
- Ostendorf, F., Sommer, B., Weber, M. (2003). *NFFI Kurzform* (manuscript, University of Bielefeld).
- Rokeach, M. (1960). *The open and closed mind*. New York: Basic Books.
- Siuta, J. (2005). *Osobowość dorosłego człowieka*. Kraków: WAM.

- Spirrison, C. L., Gordy, C. C. (1994). Nonintellective Intelligence and Personality Variance Shared by the Constructive Thinking Inventory and the Myers-Briggs Type Indicator. *Journal of Personality Assessment*, 62, 352-363.
- Trull, T. J., Widiger, T. A. (1997). *Structured Interview for the Five-Factor Model of Personality (SIFFM)*. Professional manual. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Tupes, E. C., Christal, R. E. (1961). Recurrent personality factors based on trait rating. *USA F ASD Tech., Rep.*, s. 61-97.
- Uchnast, Z. (1992). *Myers-Briggs Skala Typów Psychicznych*. Lublin: Katedra Psychologii Osobowości KUL (tłumaczenie *The Myers-Briggs Type Indicator Manual*, Princeton, NJ: Educational Testing Service).
- Wiggins, J. S. (1979). A psychological taxonomy of trait-descriptive terms: The interpersonal domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 395-412.
- Wiggins, J. S. (2003). *Paradigms of personality assessment*. New York-London: The Guilford Press.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., Thornquist, M., Kiers, H. (1991). Five (or three) robust questionnaire scale factors of personality without culture. *Personality and Individual Difference*, 9, 929-941.

Waldemar Klinkosz
Andrzej E. Sękowski
Instytut Psychologii KUL

NATIONAL TAXONOMIES, ADJECTIVE MARKERS AND INVENTORIES: THREE DIRECTIONS OF APPLICATION OF THE LEXICAL APPROACH TO PERSONALITY

The lexical approach to personality that follows a simple rationale: “All significant individual differences are embodied in language” (De Raad, 2000, p.16) is now considered as one of the focal points in personality psychology. The approach has a long history, dating from Galton (1884), and then following the interrupted trajectory of development for almost a century, to be settled in the mainstream of personality research with the seminal studies of Goldberg (1981, 1982, 1990). In this paper, I will review the three directions of application of the lexical approach to personality, with special emphasis, and with applications from research in Croatia. These three directions are: various national taxonomies of personality-descriptive words, adjective markers derived from such taxonomies (or developed independently from the taxonomies) and the common item format for cross-national comparisons of individual differences.